

מסכות מקוונות

עידית אבני ודר' אברום רותם, "מתקוונים לאתיקה"

לנוכחות האדם ברשת האינטרנט פנים רבות. המרחב המקוון הציבורי מאפשר לכל אחד להשתתף
בנשף מסכות חברתי, תוך הצגת זהות המתאימה להקשר, לתפקיד ולצרכי נוכחותו ברשת.

כולנו מתחזים באופנים שונים בחיי היום יום, לא רק בפורים. למנהג לבישת המסכות פרשנויות
שוונות, שכולן עוסקות בביטוי זהויות שונות של האדם, או בעיוות והסתרה של היבטים מסויימים
בהן. מגוון המסכות שאנו עוטים נגזר מההקשרים החברתיים, המקצועיים והאישיים של חיינו.
בעידן הנוכחי מהווה רשת האינטרנט, שנעשתה לנחלת הכלל, את הבמה הציבורית של נשף
המסכות האנושי. ברשת יכול כל אדם לאמץ מגוון זהויות וללבוש מסכות שונות. בשירותי שיתוף
שונים ניתן לבחור בהקלקת עכבר את אופן הייצוג העצמי, להבליט או להסתיר פרטים מסויימים,
להטות מידע אישי, לאמץ דמויות, לשחק במשחק תפקידים כ"אוטר" עלום, ללבוש מעטה
אנונימיות או להתחזות לאחר.

מהי התחזות? התחזות היא הצגה עצמית באופן כוזב להשגת מטרה אישית כלשהי. במקרים
רבים בחירת זהויות ברשת אינה בגדר התחזות, שהרי "העצמי האמתי" מורכב ממגוון מאפיינים
בהם מחזיק האדם. הבלטת מאפיין מסוים או הסתרת מאפיין אחר יכולה להיתפס כהטיית מידע,
אך לא כהתחזות. למשל, אימוץ שם של אישיות היסטורית או של דמות בדויה, הוא חלק ממשחק
תפקידים מובן ומקובל, כל עוד אין מדובר בהתחזות פלילית, כמו גניבת זהות של אחר או סילוף
וזיוף מידע, שיש בהם רמאות ומיצג שווא.

הסיבות להתחזות הן מגוונות. קטינים נופלים קורבן לפדופילים שהתחזו ברשת לנשים או
לצעירים ופיתו אותם להפגש עימם או להתפשט אל מול מצלמת המחשב. גופים וחברות מגייסים
"מגיבים ברשת" לצורך פרסום והעצמת מוניטין, תוך השמצה והקטנת המתחרים. גולשים נוהגים
לשקר לגבי מאפייניהם כדי לזכות בטובות הנאה שונות כמו מחמאות, אטרקטיביות, יוקרה
ועמדה, ואחרים עושים זאת לשם משחק ושעשוע. במודע או שלא במודע, בוחר האדם להציג את
עצמו בדרך מסויימת או להתחזות על מנת להגן או לבטא אינטרסים אישיים שלו ולהשיג רווחים,
שקשה או אף בלתי אפשרי, להשיגם בדרכים כשרות. התחזות להשגת מטרות בהצדקות שונות,
כמו סוכני מודיעין בשרות המדינה, או השגת מטרה חברתית אזרחית חשובה, מעלה סוגיה אתית
האם מטרה "מוצדקת" מקדשת את האמצעי. ככלל, חוק העונשין מתייחס להתחזות כעבירה
פלילית (סעיפים 441 - 446 לחוק העונשין, תשל"ז - 1977). החוק אינו מתייחס לעצם ההתחזות,
אלא לכוונה להונות באמצעותה את הזולת ולנצל את תמימותו על מנת להשיג טובת הנאה
כלכלית, מינית או אחרת. זאת, להוציא התחזות לאיש ציבור (סעיף 283), בה עצם ההתחזות
אסורה, שכן יש בכך פגיעה בסדר הציבורי. עבירה על החוק היא גם התנהגות של אדם שאינו
מתחזה לאדם אחר, אלא מציג זהות של בעל מקצוע, תואר או תפקיד חשוב ועל סמך טענות
שקריות אלו הוא מקבל הטבות.

המרחב המקוון מעצים את סוגיית ההתחזות, שכן חלק הולך וגדל מהמיצג הציבורי של זהות
האישית והאינטראקציה הבינאישית נעשה כיום ברשת. באמצעות כלי האינטראקציה, הפרסום,

ההפצה והשיתוף, יכול כל אחד לפרסם כמעט כל דבר, על כל אחד ועל כל דבר. בהבט הפסיכולוגי נוצר בחוויה המקוונת אפקט של הסרת עכבות, כתוצאה מגורמים רבים: תקשורת שמרביתה כתובה ללא נראות, קשר עין ושפת גוף; אנונימיות שיוצרת הפרדה וניתוק בין שם האדם לפעולה שהוא מבצע ובין החיים האמתיים לפעילות המקוונת; תחושת פרטיות שמביאה להגברת אינטימיות, שחרור רגשות, חשיפה ושיתוף; העדר מאפיינים מזהים שמביא לתחושת שוויוניות; יצירת פנטזיה ואידיאליזציה של בן השיח תוך השלמת פערי מידע עליו הנובעים מהרהורי הלב ותעתועי רגש; אי חשש ממגבלות, צנזורה ושיפוטיות.

לאופייה של הנוכחות המקוונת ברשת תחת מסיכה, אנונימיות או התחזות, שני פנים. הפן החיובי מתייחס להתנהגות חופשית יותר, ביטוי עצמי וחיזוק הבטחון, הרחבת חופש הביטוי תוך שיתוף, השמעת קול והבעת דעות בבמות רחבות ללא חשש מפגיעה בתדמית או מהדבקת תווית, פיתוח תחומי עניין והתנסות בחוויות חדשות שזכות פעמים רבות לעידוד מקהילת הגולשים, בתעוזה לפנות בבקשת עזרה ולבטא צרכים ורצונות אישיים. יש לכך תרומה רבה בצמיחה ובהגשמה האישית, דרך חקר והתנסות במגוון זהויות, כאשר השליטה במידע, במסרים ובמידת חשיפת הפרטיות נתונה לבחירת האדם. מנגד, נוכחות מקוונת תחת מסכה, עלולה לאפשר בנקל ביטוי שלילי משוחרר ממעצורים ודחפים לא מרוסנים ולהביא להפרת נורמות מקובלות עד כדי פוגענות והפרת זכויות.

לצד אלה, יש הטוענים שהצגת העולם המקוון בשיח הציבורי כעולם שכולו שקר היא מוגזמת ומעוותת, ונכון יותר להציגו כ"נשף מסכות", בו אין פער משמעותי בין הזהות המאומצת מתחת ל"מסיכה" לזהות מחוץ לרשת. עם ההתפתחות הטכנולוגית גם ההתחזות ברשת משנה פניה, ונעשית משימה פחות פשוטה מבעבר. בדור הראשון של האינטרנט ההתחזות הייתה קלה יותר, שכן אופני האינטראקציה כמו פורומים קבוצתיים וחדרי צ'ט, עודדו ואפשרו זאת בנקל. בעידן הווב 2.0, עידן הכלים השיתופיים, כמו הרשת החברתית, מתמעטים המרחבים המקוונים המאפשרים אנונימיות ללא מגבלה וחלק גדל והולך משירותי השיתוף אף אוסרים זהות בדויה. לצד זה, ניתן להכיר וללמוד על זהותו של אדם באמצעות מנועי חיפוש ופרטי מידע שהוא מותיר אחריו ברשת, גם ללא מפגש פנים אל פנים.

נשף המסכות הוא חלק ממצואות החיים שבאה לידי ביטוי מועצם בעידן הדיגיטלי. ההתנהלות האנושית בו פוגשת יותר ויותר סוגיות אתיות חברתיות מוכרות ומצויות, גם אם החלק הפלילי תמיד יהיה קיים, ממש כמו במציאות הלא מקוונת. למימוש מהויות שמזמנת הרשת כמו חופש ביטוי, חשיפה או שמירה על הפרטיות, שמירה על קניין, שיתופיות וכד', נדרשת נורמה מוסרית של כבוד וקבלה. הרשת יכולה להשפיע עלינו כפרטים וחברה, אך ההזדמנות והאתגר שלנו הם לעצב את האווירה בנשף המסכות האנושי ברשת.